

СТАТТІ

ТЕМА ЧИСЛА:

КАНТ І АНАЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Іван Іващенко

ПРОБЛЕМА ЕПІСТЕМІЧНОГО СТАТУСУ ПРАВИЛ: ВІЛФРИД СЕЛАРС ПРО МАТЕРІАЛЬНІ ПРАВИЛА ВИСНОВУВАННЯ¹

Вступ

Епістемічний статус нашого доступу до світу завжди становив предмет живих дебатів в європейській філософії. У класичній філософії до так званого «мовного повороту» дискусія точилася довкола питання про зв'язок *поняттєвих* і *чуттєвих* складових нашого епістемічного світостосунку. Проблематичність цього зв'язку можна удокладнити так: чи можливий наш *епістемічний* доступ до світу лише на підставі безпосереднього чуттєвого досвіду (приміром, чуттєвих вражень)? Чи цей доступ *необхідно* передбачає наявність концептуального кістяка, без якого неможливе навіть наше елементарне епістемічне орієнтування у світі (наприклад, формулювання речення «цей стілець є червоним»)? Друге питання, утім, містить важливе уточнення: якщо наш епістемічний доступ до світу неможливий без концептуального кістяка, тоді яку епістемічну силу мають поняття? Чи є вони лише *формальною* умовою нашого епістемічного світостосунку, чи вони також відповідальні за змістово-матеріальний аспект нашого епістемічного доступу до світу, який zarazом має *нормативний* характер, як наслідок, поняття *зобов'язують* нас до конкретної епістемічної поведінки (тобто висловлювання «цей стілець є червоним» *мусить* бути описом червоного, а не блакитного стільця).

Утім, важко заперечити те, що наш епістемічний світостосунок завжди є стосунком до чогось, тобто предметним стосунком. Годі казати про нормативний характер понять поза стосунком до предмета. Очевидно, що поняття зо-

© І. Іващенко, 2016

¹ Ця стаття є першою частиною моєї реконструкції теорії правил Селарса. Друга частина міститиме аналіз Селарсового аргументу в рамках аналітичної дискусії про синтетичне а рїогї, а також висвітлення впливу трансцендентальної філософії Канта на Селарсове розуміння правил.

бов'язують нас до конкретної епістемічної поведінки лише тоді, коли ми взаємодіємо зі світом. Іншими словами, стосунок до світу є *ставленням* до світу. Звідси впливає *оперативність* нашого епістемічного світостосунку. Отже, нормативний характер нашого епістемічного доступу до світу дається взнаки як (епістемічне) ставлення. Це спонукає нас запитати, як узгодити оперативність нашого епістемічного світостосунку з його нормативним характером? Чи не наявна тут суперечність? І навіщо потрібна ця дистинкція, якщо нормативний характер нашого епістемічного світостосунку може даватися взнаки лише як (епістемічне) ставлення, тобто є принципово оперативним?

Осердя цієї розгалуженої проблеми, увиразненої мовою класичної філософії, можна спробувати переформулювати з огляду на «мовний поворот» у філософії як питання про зв'язок семантичних і синтаксичних правил нашого епістемічного орієнтування у світі. Чи можемо ми на підставі самих синтаксичних правил, які лише устосовують один до одного логічні терміни, висловлюватися про певний емпіричний стан справ, зарозом претендуючи на нормативний характер нашого висловлювання про нього, чи ми також потребуємо для цього семантичних правил, які пов'язують формальний синтаксис нашого епістемічного світостосунку із позамовними характеристиками відповідного стану справ, з яких вони водночас позичають свою значущість? Що конститує нормативний характер модального дієслова «*мусити*» у наведеному вище прикладі опису за допомогою висловлювання «*цей стілець є червоним*» червоного, а не блакитного стільця? У даному випадку саме ця модальність увиразнює семантику нашої елементарної епістемічної поведінки, а зарозом і її проблематичність, адже ми можемо й *маємо* себе запитати, чи залежить коректний та епістемічно значущий ужиток висловлювання «*цей стілець є червоним*» від нашого безпосереднього стосунку до *цього* емпіричного стану справ?

Ці питання тісно пов'язані з іншим питанням: чи становить світ щось вже завжди дане, до чого ми маємо лише епістемічно пристосовуватися? Якщо концептуальний кістяк нашого епістемічного світостосунку слід розглядати лише як логічну форму, яка слугує винятково для когнітивного опрацювання й упорядкування вже даних змістів світу, тоді буде неминучим припущення, що наш епістемічний світостосунок позичає свої змісти з позамовних і позалогічних даних. А втім, таке припущення редукувало би логічний синтаксис нашого доступу до світу до суто формального принципу керування когнітивними процесами, чия семантика цілковито залежала би від нашого безпосереднього доступу до позамовних характеристик емпіричних станів справ, а також від нашої здатності узагальнювати наші безпосередні досвіди позамовної реальності. Питання, отже, полягає в тому, чи можуть правила мати семантичну функцію, яка не є генералізацією позамовних характеристик даного безпосередньо стану справ?

Як відомо, поняття правила становить одне з чільних понять епістемології, а з'ясування підстав *дотримання* правил може правити за приклад зв'язку між класичними постановками питання та постановкою питання після мовного повороту у філософії. Саме поняття правила містить стратегію розв'язку проблеми, сформульованої вище як суперечливість узгодження *оперативності* нашого епістемічного доступу до світу (ставлення до світу) з його *нормативним* харак-

тером. Унаочнити цей зв'язок можна за допомогою теорії правил, розробленої американським філософом Вілфридом Стокером Селарсом (1912-1989), який спробував поєднати мовно-філософський підхід до розв'язку цієї проблеми із трансцендентально орієнтованою епістемологією. Мета цієї статті полягає в реконструкції Селарсової теорії правил, яку він виклав у двох дослідженнях, опублікованих у 1953 році. За основу реконструкції його аргументу я беру статтю «Висновування й значення» (Inference and Meaning), ключові міркування якої він почасти повторив і розвинув у контексті аналітичної дискусії про синтетичне а пріорі в статті «Чи існує синтетичне а пріорі?» (Is There a Synthetic A Priori?).

Уже в назві своєї статті – «Висновування й значення» – Селарс увиразнює схарактеризовану вище класичну проблему зв'язку між формальним синтаксисом і семантикою нашого епістемічного світостосунку. Емпірична концепція *висновування*, яку у своїй статті випробовує Селарс, передбачає устосування логічних термінів згідно з формально-логічними правилами, тоді як *значення* понять, які підлягають устосуванню на підставі формально-логічних правил, залежить від нашого досвіду позамовних характеристик емпіричних станів справ. На цьому тлі матеріальні правила висновування, які Селарс ілюструє на такому прикладі: «Йде дощ, як наслідок, вулиці будуть вологими»² [Sellars 1953a: 313], завжди можна переформулювати в термінах формально-логічних правил висновування: «Коли би не йшов дощ, вулиці будуть вологими; йде дощ, як наслідок, вулиці будуть вологими» [Ibid.]. Іншими словами, в емпіричній концепції висновування матеріальні правила не мають семантичної функції, а завжди можуть бути редуковані до формально-логічних синтаксичних конструкцій. Отже, матеріальні правила є, по суті, аббревіатурою або ентимемою формально-логічного правила, яке виражає синтаксичний зв'язок між термінами в судженні.

Селарсова теза, яку я надалі позначатиму як *семантичний аргумент*, полягає в тому, що матеріальне правило висновування *має* семантичну функцію. Він формулює її за допомогою архітектурної метафори: «Матеріальні правила є так само *істотними для значення* (а отже, для мови та думки), як і формальні правила, даючи архітектурну деталь його структури в межах аркбутану (flying buttresses) логічної форми» [Ibid. 317]. Отже, цю тезу Селарс намагається обґрунтувати у своїй статті, а разом припускає необґрунтованість, якщо взагалі не помилковість, розрізнення правил на синтаксичні й семантичні. Саме це розрізнення обслуговує доктрину не-логічної або матеріальної необхідності, яка, згідно з емпіричною теорією висновування, уґрунтована в позамовних характеристиках емпіричних станів справ, тоді як правила виконують суто формальну роль, яка надає нашим висловлюванням про емпіричні стани справ послідовності й пов'язаності. Саме цю доктрину Селарс за кілька років назве «Міфом про дане» (the Myth of the Given, далі – МД), тому його коротке узагальнення допоможе виразніше побачити обриси розробленої ним теорії правил.

Отож спочатку (I) я резюмую Селарсові міркування стосовно МД, не аналізуючи, утім, його оригінальну концепцію, яку він протиставляє такій епістемо-

² Тут і далі цитування чужомовних джерел я наводжу у власних перекладах.

логічній ілюзії, позаяк це потребувало б окремого розгляду. Після цього (II) я спробую реконструювати структуру його аргумент у «Висновуванні й значенні».

I. «Міф про дане» та його епістемологічні наслідки

Уперше метафору «Міф про дане» Селарс ужив у славнозвісному есеї «Емпіризм і філософія духу» (Empiricism and the Philosophy of Mind – далі ЕРМ), опублікованому в 1956 році. Хоча у «Висновуванні та значенні» також по суті йдеться про цю епістемологічну пастку, проте Селарс ще не використовує цієї метафори, обмежуючися характеристикою Карнапової концепції безпосередньої висновуваності матеріальних правил з формально-логічних правил як «пастки та омани» (a snare and a delusion) [Ibid. 329]. МД він називає поширену за його часів серед емпірично орієнтованих філософів думку, що семантика наших висловлювань про емпіричні стани справ залежить від безпосереднього стосунку до цих станів справ, тобто що вони угрунтовані в нашому чуттєвому досвіді їхніх позамовних характеристик, а формальна структура таких висловлювань виконує функцію узагальнення й послідовного відтворення того, що дається безпосередньо³. Таку настанову, яка узалежнює формальну структуру й семантику нашої епістемічної активності від безпосередньої даності пізнаваного стану справ, Селарс і називає МД, який він увиразнює таким чином: «Одну з форм Міфу про Дане містить ідея, що існує, далєбі, *має існувати* така структура конкретного факту, що (а) ми не лише можемо знати про слушність кожного факту без висновування, але й цей факт не передбачає (presupposes) якогось іншого знання, чи то про конкретний факт, чи то про загальні істини. А невиснуване знання факту (б), що належить до цієї структури, становить останню інстанцію для всіх фактичних тверджень – конкретних і загальних – про світ» [Sellars 1997: 68-69]. Як бачимо, Селарс загострює уявлення про дане, яке, згідно з його формулюванням, постачає не лише семантику нашого знання про світ, а й також формальну структуру цього знання. Іншими словами, МД спонукає до припущення, що ми позичаємо формальну структуру нашого опису світу з самого світу, а не витворюємо

³ Дивним дивом, на початку ЕРМ Селарс ототожнює «філософську ідею даності» (givenness) із Гегелевою ідеєю «безпосередності» (immediacy), називаючи Гегеля «великим ворогом» останньої. Див.: Sellars, 1997: 13-14. Це твердження, безперечно, є помилковим. У структурі аргументації «Феноменології духу» (1807), де поняття безпосередності (Unmittelbarkeit, Unmittelbare) відіграє одну з ключових ролей, безпосередній стосунок до предмета має концептуальну, а отже, нормативну силу, що, власне, Гегель і намагається обґрунтувати. У розробленій Гегелем *оперативній семантиці суб'єктивності* чуттєва певність (sinnliche Gewißheit) – найбезпосередніша форма знання – становить семантично найбіднішу форму епістемічного доступу до світу. Аналізуючи семантику просторово-часових демонстративів «зараз» (das Jetzt) і «тут» (das Hier), Гегель виявляє їхню нормативну значущість, яка не залежить від безпосереднього стосунку до емпіричних станів справ. Те, що Селарс має на увазі під філософською ідеєю даності, Гегель називає «природним уявленням» (natürliche Vorstellung), яке імплікує неконцептуальний характер семантики наших описів світу. У цьому дусі поняття «даного» описує Джон МакДавел: «Ідея про Дане є ідеєю про те, що простір підстав, простір обґрунтувань або повноважень, є значно ширшим за концептуальну сферу» [McDowell 1996: 7]. Утім, на відміну від Селарса, МакДавел принципово відмовляється називати ідею про дане «міфом», що пояснює в термінах Кантової трансцендентальної філософії як взаємодію рецептивності та спонтанності [Ibid. 8-9].

цю структуру самі, реагуючи на виклики світу. Але аргумент, викладений в наведеній цитаті, комплексніший, що Селарс позначає за допомогою літер (а) і (б). У випадку (б) все, здається, ясно: засноване на безпосередній даності певного стану справ знання становить фундамент значущості наших висловлювань про світ. Отже, значущість наших висловлювань є не так властивістю нашої епістемічної активності⁴, як результатом правильного оперування дескриптивними термінами. Як наслідок, міф про дане є епістемологічним фундаменталізмом.

У випадку (а) все складніше, що пов'язано із Селарсовим ужитком дієслова «передбачати» (presuppose). Як бачимо, Селарс приписує структурі знання, характерного для МД, певну епістемічну автономність чи незалежність. Невиснуване знання про конкретний факт є знанням лише про цей факт, адже формальна структура нашого знання про цей факт залежить від безпосереднього стосунку до цього факту. З цього випливає, що формальна структура нашого знання про інший факт буде іншою. Отже, залежність формальної структури нашого знання про конкретний факт від безпосереднього стосунку до нього призводить до епістемічної незалежності такого знання. Тому, на думку Селарса, значущість нашого невиснуваного знання про конкретний стан справ не передбачає знання про інші стани справ чи загальні істини⁵. Водночас треба узгляднювати, що Селарс аж ніяк не заперечує можливості невиснуваного знання (noninferential knowledge) про конкретний стан справ. Він оскаржує епістемічну незалежність⁶ такого знання, що характерна для МД.

⁴ Епістемічну активність у МД заступає те, що Роберт Брендом називає усвідомленням (awareness): «Міф про Дане являє собою ідею про те, що може існувати щось на кшталт усвідомлення, яке має дві властивості. По-перше, воно є певним різновидом знання або має наслідком його наявність – либонь, знання не про інші речі, а щонайменше знання про перебування когось у такому або схожому стані – знання, яке той, хто перебуває в такому стані, має просто в силу свого перебування в цьому стані. По-друге, воно імплікує, що здатність мати такий тип усвідомлення, тобто бути в такому різновиді стану, не передбачає набування жодних *понять*, тобто в такому сенсі хтось може усвідомлювати щось до і незалежно від опанування чи засвоєння вжитку будь-яких понять» [Brandom 1997: 122]. Отож МД набуває виразніших рис, згідно з якими даною є не лише формальна структура нашого стосунку до станів справ, які ми констатуємо, а й також епістемічний стан того, хто ці стани справ намагається описати або якось до них поставитися. І то цей стан є безпосереднім, неконцептуалізованим, а отже, позамовним і привілейованим стосунком до себе того, хто занурений в нього, а разом й до речей, які йому відкриваються в цьому стані. Відкидання навіть мінімального концептуального кістяка ніби приватизує наші уявлення про світ і робить їх неповідомлюваними для інших, тих, хто також перебуває в епістемічному стані, що безпосередньо пов'язує із речами. Тому світ такого усвідомлення, про яке пише Брендом, завжди буде моїм, приватним світом.

⁵ Вілем деФриз і Тим Триплет у коментарі до ЕРМ зазначають, що термін «presupposes» слід розуміти не в каузально-темпоральному, атемпоральному (тобто в сенсі концептуального пріоритету) чи логічному сенсах, а в сенсі епістемічної залежності емпіричного знання про конкретний факт від знання про інші факти та від загальних емпіричних істин [DeVries... 2000: 68-69, 95-99]. Епістемічна залежність імплікує опанування певним епістемологічним словником, що постачає, сказати б, семантичну систему координат, у межах якої речення «Цей стілець є червоним» матиме сенс. Проте епістемічна залежність не імплікує того, що формулювання речення «Цей стілець є червоним» неможливе без попереднього з'ясування або виснування змісту термінів «стілець» та «бути червоним».

⁶ У цьому контексті Брендом твердить про неможливість епістемічної автономії невиснуваного знання: «Невиснувані звіти про результати спостереження не утворюють автономного шару

Селарсове акцентування епістемічної незалежності невиснуваного знання, притаманної МД, має й інший вислід, що винятково важливий для структури його аргументу у «Висновуванні та значенні», а також засвідчує те, що Селарс не заперечує можливості невиснуваного знання, а, навпаки, прагне її довести. Як один з епізодів МД Селарс ідентифікує тезу, що «знання (не віра чи переконання, а знання), яке логічно передбачає знання про інші факти *має* бути виснуваним» [Sellars 1997: 69]. Ця теза передбачає можливість переформулювання безпосередніх описів світу у формально-логічних термінах, проте узалежнює семантику таких описів від безпосереднього стосунку до описуваного стану справ. Інакше кажучи, фундамент значення – позамовний. Отже, Селарсова критика МД розгортається в двох напрямках. З одного боку, він критикує епістемічну незалежність невиснуваного знання⁷. З іншого боку, він оскаржує неможливість невиснуваного знання бути епістемічно залежним, тобто *передбачати* знання про інші факти та загальні емпіричні істини⁸. Другий напрямок, на мій розсуд, свідчить про намагання Селарса узгодити оперативність нашого епістемічного світостосунку з його нормативним характером (див. 2). «Цей стілець є червоним» як безпосередня реакція на червоний предмет, що перебуває в полі мого зору, *передбачає* можливість відрізнити червоний стілець від стільця іншого

мови. Коли ми, зокрема, поглянемо на те, що хтось має *зробити*, щоби вважати це невиснуваним звітом, ми побачимо, що це практика, до якої можна вдаватися лише в контексті *виснуваних* практик використання тих спостережень як *засновків*, з яких роблять *висновки*, як підстав для винесення суджень і зобов'язань, які самі по собі *не є* спостереженнями» [Brandom 2009: 37-38].

⁷ Ернест Соса укладнає епістемічну залежність невиснуваного знання як ядро МД так: «Коли Селарс викриває міф про дане, він цілить не лише в радикальну версію міфу, що містить пряме схоплення даного досвіду. Він також оскаржує помірну версію, що постулює фундамент знання через сприйняття. Далєбі, ключовий пасаж, який містить його опозицію стосовно фундаменталістської епістемології, цілить не у фундамент прямого інтроспективного схоплення, а у фундамент сприйняття» [Sosa 1997: 279]. Але, як бачимо, Селарс не вичерпує МД епістемічною незалежністю невиснуваного знання, що ґрунтується на безпосередньому стосунку до емпіричного стану справ. Якби це було так, то мав би рацію Брендон, який вважає, що «одним з основних завдань усього есею є знешкодження емпіризму» [Brandom 1997: 168]. Селарсові радше йдеться про радикальну теоретичну трансформацію емпіризму та підваження традиційного фундаменталістського емпіризму. Саме це містить його аргумент про епістемічну залежність невиснуваного знання, яке не потребує додаткового обґрунтування. Наші безпосередні описи світу, що можуть претендувати на значущість і повідомлюваність, можливі лише на підставі їхніх концептуальних зв'язків із іншими описами та висновуваннями. Проте можливими їх передусім робить засвоєння мови. Справді-бо, чому можливо вчити мову (навіть чужоземну) на слух? Реальний мовний вжиток, який ми сприймаємо безпосередньо, *вже* містить концептуальні зв'язки та норми, а тому є відтворюваним і не випадковим. Тому має рацію Мак-Давел, коли твердить про «реформований емпіризм» (a reformed empiricism), виражений в аргументі про епістемічну залежність невиснуваного знання: «Знання, яке виражають звіти про спостереження (observation reports), не є уґрунтованим в іншому знанні про факти за допомогою висновування, але – на відміну від традиційного емпіризму – воно передбачає інше знання про факти» [McDowell 2009: 12].

⁸ Епістемічну залежність і незалежність невиснуваного знання Джеймс О'Ші увиразнює як дистинкцію: «сприймання (perceiving) як невиснуваного знання або судження, що щось має місце, як протилежності *відчуванню* (sensing) або наявності (неконцептуального) відчуття» [O'Shea 2007: 111]. Іншими словами, епістемічна залежність невиснуваного знання має свідчити про його концептуальну структуру.

кольору, а також ідентифікацію стільця як елементу меблів, а не, скажімо, елементу одягу. І хоча моя епістемічна реакція залежить від знання інших фактів та істин, проте як реакція на конкретний стан справ вона не потребує висновування, щоби мати значення. Тому висловлювання «цей стілець є червоним» як безпосередня реакція на червоний предмет становить епістемічно залежне, але невиснуване знання.

II. Семантична функція матеріальних правил висновування

Головний аргумент у «Висновуванні та значенні» обертається довкола Селарсової спроби довести епістемічну залежність невиснуваного знання та його нередуковність до формально-логічних правил, отже, увиразнити принципово мовний характер значення. У своїй реконструкції я дотримуватимуся послідовності Селарсового аргументу, яка передбачає п'ять взаємопов'язаних кроків. Спочатку (А) Селарс узагальнює емпіричну теорію формування понять, згідно з якою будь-яке епістемічно залежне знання про факти має бути виснуваним, а поняття ґрунтуються винятково на формальних правилах висновування. У наступному кроці (Б) він критикує Карнапову тезу про те, що матеріальні правила висновування є несамостійним різновидом синтаксичних правил, до яких повсякчас можуть бути редуковані. Надалі (В) Селарс викладає негативну частину свого семантичного аргументу, у якій доводить нередуковність матеріальних правил висновування до формальних правил, а отже, готує підґрунтя для аргументу про епістемічну залежність невиснуваного знання. Проміжну роль в його аргументі відіграє (Г) увиразнення оперативної нормативності матеріальних правил висновування. Насамкінець (І) Селарс пропонує свою теорію формування поняття, яка передбачає епістемічну залежність дескриптивних предикатів (невиснуваного знання про факти), значення яких не залежить від безпосереднього стосунку до емпіричних станів справ. Тут таки він оскаржує класичний поділ правил на синтаксичні та семантичні.

А) Емпірична теорія формування понять та її недоліки

Емпірична теорія формування понять передбачає кілька взаємопов'язаних тверджень. *По-перше*, матеріальні принципи висновування лише унаочнюють формально-логічні принципи, а отже, невиснуване знання про факти не може бути епістемічно залежним, тому що його завжди можна редукувати до формально-логічної аббревіатури. Це твердження призводить до нівелювання самостійної епістемічної сили матеріальних правил висновування та має свідчити про їхню другорядність. Тут слід наголосити на неприпустимості сплутування епістемічної залежності невиснуваного знання, яку намагається обґрунтувати Селарс, із редуковністю матеріальних принципів або правил висновування до формально-логічних правил. Нормативний характер невиснуваного знання не потребує додаткової, виснуваної згідно з формально-логічними правилами інстанції, проте невиснуване знання становить продукт епістемічної активності, а тому є принципово концептуальним, звідки впливає його епістемічна залежність від інших концептуальних чинників, на кшталт інших випадків невиснуваного знання, загальних емпіричних істин і, кажучи ширше, засвоєння мови. Натомість

емпірична теорія формування понять наполягає на несамостійності нормативного характеру невиснуваного знання. Наші емпіричні описи світу мають значущість лише тому, що можуть бути переформульовані у формально-логічних термінах. У цьому суть тези емпіриків.

По-друге, прямим наслідком першого твердження є узалежнення семантики наших емпіричних описів світу від позамовних характеристик емпіричних станів справ. Селарс формулює це так: «*Форма* наших понять може залежати від правил висновування, проте їхній матеріальний зміст – ні» [Sellars 1953a: 314]. Як бачимо, це твердження емпіриків не лише запроваджує конститутивний характер позамовного елементу для нашої епістемічної активності, а й цілкомито уневажнює самостійний епістемічний статус матеріальних правил висновування та відкидає можливість епістемічної залежності невиснуваного знання. Невиснуване знання про факти не залежить ні від формальних правил, ні від матеріальних правил висновування, які становлять лише ентимему та екземпліфікацію формальних правил. Отже, ця фундаменталістська теза емпіриків містить те, що в ЕРМ Селарс окреслить як епістемічну незалежність невиснуваного знання, яка є різновидом МД. Що в такому разі означають такі висловлювання як «Йде дощ, як наслідок, вулиці будуть вологими»? На думку Селарса, у рамцях емпіричної теорії формування понять такі висловлювання: «є лише маніфестацією тенденції чекати на вологі вулиці, коли хтось виявляє дощ, тенденції, яка вкарбована в мовця на підставі минулого досвіду» [Ibid. 315]. А отже, матеріальні правила лише «*симулюють* висновування» [Ibid.].

Нарешті, *по-третє*, осердям емпіричної теорії формування понять є теза, що формально-логічні, як наслідок, і матеріальні правила висновування слугують лише формальному упорядкуванню, сказати б, організації позамовних змістів досвіду: «тоді як формальні правила є необхідними умовами існування понять або посідання значення на підставі термінів та, у цьому сенсі, є загальними умовами значення, – специфічний зміст поняття, або значення терміна, запозичений з досвіду та передує будь-яким матеріальним правилам висновування, у якому це поняття або термін можуть відігравати певну роль» [Ibid. 316]. Як бачимо, емпірики в цьому Селарсовому описі не виключають важливість ролі формальних правил для утворення значення, проте висувають два ключових застереження: (1) формальні правила можуть бути загальними умовами значення лише тоді, коли йдеться про значення на підставі термінів (meaning by terms), іншими словами, про аналітичні істини. Логіка емпірика така: успішне та епістемічно значуще формулювання речення «Цей стілець є червоним» неможливе без дотримання принципу тотожності та несуперечності, тобто речення матиме значення з формального боку лише тоді, коли $A=A$ та $A \neq B$. Схоплені так формальні правила відповідають винятково за формальний аспект наших описів емпіричних станів справ, проте такі описи були б неможливі, якби ми не мали безпосереднього досвіду позамовних характеристик описуваного стану справ. Саме тому формальні правила є лише загальними, а не конкретними умовами значення. Звідси непрямо впливає уявлення емпірика про епістемічну незалежність невиснуваного знання, адже формальні правила становлять лише загальну умову значення нашого опису емпіричного стану справ, а отже, наш досвід позамовних характе-

ристик емпіричного стану справ *передусь* вжиткові формальних правил. У цьому полягає ключове (2) застереження емпірика, яке Селарс формулює опосередковано, пишучи про передування досвіду будь-яким матеріальним правилам висновування, які, як він прояснив раніше, з точки погляду емпірика є лише унаочненням формальних правил, до яких вони можуть бути повсякчас редуковані.

Селарс протиставляє емпіричній теорії формування понять теорію матеріальних правил висновування, які не підлягають редукції до формальних правил та є конкретними умовами значення, що не походять з нашого досвіду позамовних характеристик емпіричного стану справ. Перед розглядом його аргументу проти настанови емпіриків-фундаменталістів має сенс стисло узагальнити міркування австрійського філософа та логіка Рудольфа Карнапа (1891-1970), якому Селарс закидає редукціонізм описаного вище гатунку.

Б) Позалогічні правила трансформування Карнапа в контексті Селарсового семантичного аргументу

Селарс критикує Карнапові міркування про синтаксичні правила, які той виклав у книжці «Логічний синтаксис мови» (1934)⁹. Уже у «Вступі» до книги Карнап наголошує, що силкується побудувати формальну, а не семантичну теорію правил: «**Формальними** слід називати такі теорію, правило, дефініцію абощо, які заторкують не значення знаків (наприклад, слів) і не сенс виразів (приміром, речень), а лише вид і послідовність знаків, з яких складаються вирази» [Carnap 1934: 1]. Він відразу ж підсилює свій синтаксичний аргумент: «Речення, дефініції та правила синтаксису певної мови говорять про форми цієї мови» [Ibid. 3]. Іншими словами, синтаксичні правила стосуються винятково формальних властивостей висловлювань про світ і не мають стосунку до матеріальних характеристик таких висловлювань. Карнап розрізняє два типи синтаксичних правил: правила формування (Formregeln), які, власне, і є синтаксисом, та правила трансформування (Umformungsregeln), які є логічними правилами висновування (Schlußregeln). Важливо розуміти, що для Карнапа правила трансформування, які є епізодом синтаксису та застосуванням правил формування до конкретних мовних ситуацій, є формальними синтаксичними правилами, які у висловлюваннях, що містять дескриптивні терміни, завжди матимуть формальну синтаксичну функцію, тобто відповідатимуть за формальну послідовність і логічну коректність їхнього поєднання, а не за їхнє значення. Тому коли Карнап поділяє правила трансформування на логічні та позалогічні, це розрізнення має суто формальний характер, який враховує неминучу наявність дескриптивних предикатів у висловлюваннях про світ. Позалогічні правила трансформування (Карнап називає їх також Р-правилами)¹⁰ мають винятково деривативний статус, а їхнє

⁹ У цій статті я посилаюся як на німецьке, оригінальне видання цієї книжки, так і на англійський її переклад, зроблений Амес Смітн, яким послуговувався Селарс.

¹⁰ В оригіналі Карнап вживає термін *außerlogische Umformungsbestimmungen* (позалогічні визначення трансформування), який англійською перекладено як *extra-logical rules of transformation* [Carnap 2001: 180]. Утім, варто зауважити, що сам Карнап брав участь в перекладі книжки та схвалив його остаточну редакцію [Ibid. xi-xii], тож Селарсове цитування перекладу можна вважати роботою з оригіналом. Надалі, цитуючи німецьке видання Карнапового дослідження,

запровадження до мови становить «щонайбільше питання доцільності», а не «логіко-філософську проблему» [Ibid. 133].

Отже, правила трансформування мають суто формальний характер, навіть якщо вони містять дескриптивні терміни. Які наслідки для теорії має це Карнапове переконання? З одного боку, ці правила не залежать від нашого безпосереднього досвіду позамовних характеристик певного емпіричного стану справ, проте, з другого боку, вони можуть мати епістемологічний статус лише тоді, коли їх можна редукувати до протокольних речень, котрі фіксують позамовні та позалогічні характеристики. Карнап удокладнює ці вирішальні для його теорії висліди на прикладі речень фізики, перевірка яких передбачає використання (поза)логічних правил трансформування:

«Речення фізики, яке є чи Р-засадою, чи іншим значущим реченням або незначеним припущенням (тобто засновком, чий вислід підлягає дослідженню), *перевіряється* таким чином, що з нього на підставі правил трансформування мови дедукують висновки, аж поки не досягають речень, що мають форму протокольних. Ці речення зіставляють із дійсно встановленими протокольними реченнями, за допомогою яких їх або спростовують, або підтверджують» [Ibid. 245].

З цього Карнапового твердження безпосередньо випливає, що семантика речень, які містять дескриптивні терміни, повністю залежить від нашої здатності фіксувати позамовні характеристики емпіричних станів справ, які, урешті-решт, постачають нормативний характер (поза)логічним правилам трансформування, котрі підлягають зміні в разі їхнього спростування або підтвердження в процесі зіставлення з протокольними реченнями. Якщо ж ми врахуємо виявлену Селарсом деривативність Карнапових позалогічних правил трансформування, тоді стає очевидно, що синтаксичні правила (як формування, так і трансформування) можуть мати епістемічну значущість лише тоді, коли ми маємо змогу формулювати протокольні речення, що містять дескриптивні терміни. Якщо ж протокольні речення є різновидом невиснуваного знання, тоді в цьому разі таке знання є епістемічно незалежним. На таку епістемічну незалежність протокольних речень і вказує Карнапова теза про коригування синтаксичних правил, на основі яких досягнуто речень, що лише мають форму протокольних. Іншими словами, висновкам або реченням, досягнутим за допомогою синтаксичних правил, передують протокольні речення, у яких зафіксовані позамовні характеристики емпіричних станів справ. Завдання ж пізнавача полягає в узгодженні синтаксичних правил із епістемічно незалежним невиснуваним знанням, що свідчить про пріоритет останнього.

Епістемічна незалежність невиснуваного знання, яка, як я прояснив вище, становить осердя МД, є доконечним вислідом редукування матеріальних правил висновування до формально-логічних правил¹¹. У Карнаповому випадку це да-

я перекладатиму *aufßerlogische Umformungsbestimmungen* як позалогічні правила трансформування.

¹¹ Теза Брендона, що «Селарс ототожнює свої «матеріальні правила висновування» із Карнаповими «Р-правилами»» [Brandom 2015: 44], видається надзвичайною сумнівною, а то й взагалі хибною. На противагу Карнапові, Селарс намагається довести, що матеріальні правила висно-

ється взнаки в деривативному характері позалогічних правил трансформування. Саме цю деривативність, або редуковність Р-правил Селарс і заходжується спростувати.

В) Перша частина Селарсового семантичного аргументу: нередуковність матеріальних правил висновування

Першим кроком у Селарсовому обґрунтуванні епістемічної залежності невиснуваного знання, а отже, й семантичної функції матеріальних правил висновування є нередуковність матеріальних правил до формально-логічних правил, тобто їхній недеривативний епістемічний статус. Це обґрунтування Селарс здійснює за допомогою аналізу умовних контрфактичних речень (*subjunctive conditionals*)¹², формулювання яких, на його розсуд, узагалі неможливе без участі матеріальних правил та їхнього епістемічно самостійного, нередуковного статусу. УКР виражають припущення, яке хоча й має формальну значущість, проте семантика цього припущення залежить від доступу до дескриптивних термінів. З цього випливає, що УКР годі переформулювати у формальних термінах, позаяк зв'язок між частинами такого речення («якби», «тоді») є не формально необхідним, а оперативно необхідним. Приміром, речення: «Якщо йде дощ, тоді вулиці будуть вологими» має формальну значущість, яку можна розгорнути так: «Якщо йде дощ, тоді вулиці будуть вологими. Йде дощ, як наслідок, вулиці будуть вологими». Нормативний характер цього речення не потребує вжитку матеріальних правил, які імплікують дескриптивні терміни. Проте таке речення має винятково формально-логічну значущість і нічого не повідомляє про конкретні емпіричні стани справ, тобто воно позбавлене *об'єктивної* епістемічної сили. Геть інакше стоять справи із таким реченням: «Якби йшов дощ, тоді вулиці були би вологими». Необхідний зв'язок між частинами цього речення аж ніяк не може бути формальним. У даному разі цей зв'язок становить оперативну реакцію на наявність або відсутність дощу. Отже, об'єктивна значущість висловлю-

вування не підлягають редуції до формально-логічних правил. Лише на початку свого критичного аналізу Карнапової концепції синтаксичних правил Селарс припускає, що Карнапові синтаксичні правила лише тоді є тим самим, що обговорювані ним формальні та матеріальні правила висновування, «якщо його синтаксична концепція логіки є обґрунтованою (*sound*)» [Sellars 1953a: 318], а саме це Селарс і намагається спростувати, критикуючи редуковність й деривативність Карнапових позалогічних правил трансформування.

¹² Умовні контрфактичні речення (далі – УКР) слід відрізнити від умовних індикативних речень (*indicative conditionals*), відмінність між якими зазвичай демонструють таким прикладом: 1. If Oswald did not shoot Kennedy, then someone else did (Якщо не Освальд застрелив Кенеді, тоді це зробив хтось інший); 2. If Oswald had not shot Kennedy, then someone else would have (Якби не Освальд застрелив Кенеді, тоді хтось інший застрелив би). У першому випадку йдеться про умовне індикативне речення, перша частина якого не містить твердження про провину Освальда, а припускає альтернативу. Тоді як у випадку УКР перша частина речення є хибною, тобто безальтернативно приписує провину Освальдові. Перший випадок матиме формально-логічну значущість і без встановлення причетності Освальда до вбивства 35-го президента США, тоді як у другому випадку без з'ясування такої причетності речення буде нікчемним. Цей приклад яскраво унаочнює щонайменше присутність матеріальних правил в УКР. Селарс же пробує довести, що матеріальні правила не лише присутні в УКР, а й що вони мають незалежний від формальних правил епістемічний статус.

вання «Йде дощ, як наслідок, вулиці будуть вологими», яке, за Селарсом, увиразнює матеріальне правило, залежить від епістемічно коректного застосування дескриптивного терміна «йде дощ», яке є оперативною реакцією на емпіричний стан справ або, кажучи ширше, на середовище, а не формально значущим висновуванням логічного зв'язку між дощем і вологими вулицями.

З огляду на наведені міркування Селарс справедливо зауважує, що УКР «якби будь-що було червоним і квадратним, тоді воно було би червоним» [Sellars 1953a: 323] не є тотожним твердженню: «(є фактом, що) всі червоні та квадратні речі є червоними» [Ibid.]. Це останнє твердження має винятково формально-логічну, але не об'єктивну значущість, тому що не повідомляє чогось більшого за терміни, які *вже* містить. Іншими словами, це твердження не є пізнанням, адже його формулювання не передбачає взаємодії зі світом, не є світостосунком.

Як з гадував вище, Селарс обгрунтовує нередуковність матеріальних правил за допомогою аналізу УКР. Задля цього він намагається з'ясувати, чи можливо переформулювати УКР, що містить матеріальні правила, у термінах формально-логічних правил висновування. Він удається до чотирьох спроб такого переформулювання УКР, мета яких, утім, схожа – увиразнити матеріальність та оперативність зв'язку між дескриптивними термінами, що містяться в такому реченні. Суть цих переформулювань полягає в припущенні неповноти УКР. Отже, завдання Селарсового експерименту в спробі виявити повну форму УКР. Я зупинюся на першій та останній спробі, які повною мірою демонструють структуру та суть Селарсового антиредукційного аргументу.

(1) *«Позаяк щоразу, коли йде дощ, вулиці вологі; якби мав йти дощ, тоді вулиці були би вологими»* (*Since every time it rains the streets are wet, if it were to rain the streets would be wet*) [Ibid. 324].

Частина, виокремлена Селарсом курсивом, і становить гадану повну форму УКР. На перший погляд, таке доповнення дозволяє встановити формально-логічний зв'язок висновування між доповненням і наведеним УКР. Такий зв'язок міг би бути, як уважає Селарс, таким: з формального речення «з (x)φх випливає ψх» можна висувати матеріальне речення «(x)φа випливає ψа», яке описує конкретне атмосферне явище, проте водночас відповідає критеріям формально-логічної значущості. Проте не важко помітити, що УКР, на відміну від його гаданого доповнення, такій формалізації не підлягає, тому що значущість зв'язку між його частинами («якби», «тоді») можлива лише на підставі епістемічно коректного застосування дескриптивних термінів, а не на підставі формальних характеристик цих термінів, про які тут взагалі не може йтися. Інакше кажучи, зв'язок між частинами УКР є матеріальним, а не формальним, а тому спроба доповнити його в наведений Селарсом спосіб і, як наслідок, підпорядкувати УКР формально-логічному правилу, є нікчемною. УКР у даному разі є світостосунком, тоді як доповнення – формально значущим реченням, яке нічого не повідомляє про емпіричні стани справ, а лише фіксує формальні умови істинності чи хибності певного висловлювання.

(2) *«Якби були слухними обидва речення, що завжди, коли йде дощ, вулиці вологі, та що йде дощ, тоді вулиці були би вологими»* (*If it were the case both that*

every time it rains, the streets are wet and that it is raining, then the streets would be wet) [Ibid. 325].

У цій спробі формалізація УКР відбувається за допомогою імплементації дескриптивного терміна «йде дощ» (*it is raining*), слухність якого має редукувати УКР до формально-логічного висновування, а по суті приписує дескриптивному термінові суто формальну значущість. Проте відразу впадає в око ключова вада цієї спроби: імплементація дескриптивного терміна, що має сталу формально-логічну ознаку (у даному випадку істинність), до УКР усуває оперативний характер таких висловлювань, адже в такому разі всі подібні речення «були би істинними» [Ibid.]. Іншими словами, УКР втрачає статус епістемічного світостосунку, а набуває статусу формально-логічного висновування, яке нічого не повідомляє про емпіричні стани справ. Проте Селарсів аналіз структури УКР увиразнив семантичну відкритість таких речень, яка передбачає епістемічно коректний вжиток дескриптивних термінів. Отже, ця спроба увиразнює, що, на відміну від формально-логічних правил як умов логічної істинності або хибності висловлювань, істину та хибу не можна приписувати УКР до епістемічної реакції на емпіричні стани справ, від коректності чи некоректності якої залежатиме семантика нашого епістемічного світостосунку. Як наслідок, редукування матеріальних правил висновування до формально-логічних правил неможливе.

Увиразнивши нередуковність присутніх в УКР матеріальних правил, що було першим кроком семантичного аргументу, Селарс наближається до ключової проблеми свого дослідження, а саме до проблеми істотності матеріальних правил для «значення дескриптивних термінів» [Ibid. 327], тобто до проблеми *мовності* дескриптивних термінів.

Г) Друга частина Селарсового семантичного аргументу: оперативна нормативність матеріальних правил висновування

Утім, перед розгортанням цього аргументу Селарс прояснює одну з ключових відмінностей формально-логічних правил від матеріальних правил висновування, якою є оперативна нормативність останніх. Якщо формально-логічні правила увиразнюють формальну нормативність, тобто є не епістемічною дією, а формальним зв'язком (*meaning by terms*) між членами речення чи висловлювання, то матеріальні правила є оперативно нормативними, себто передбачають епістемічну дію й визначену реакцію на конкретні емпіричні стани справ. Справді, бо, навіть формальна структура УКР передбачає конкретну епістемічну дію: коректне застосування дескриптивних термінів у конкретній епістемічній ситуації. Отже, твердження «Цей стілець є червоним» становить вислід такого УКР: «Якби цей стілець мав червоний колір, тоді він був би червоним», яке лише на позір є логічною тавтологією, а на ділі передбачає відповідь на конкретну епістемічну ситуацію, отже, ідентифікацію кольору цього стільця як червоного, а не блакитного, бузкового чи бурштинового. Цю оперативну нормативність можна також унаочнити на іншому прикладі. Твердження «Цей предмет є дзигликом» є вислідом такого УКР: «Якби цей предмет був дзигликом, тоді він не мав би спинки» та *одночасно* епістемічною реакцією на предмет, зображений на цьому рисунку:

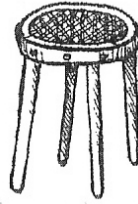

Рис. 1

Ці приклади засвідчують, що матеріальні правила *визначають* наші епістемічні дії, тобто встановлюють не формальний, а семантичний зв'язок між термінами, адже ми не просто увиразнюємо формальні критерії істинності чи хибності наших висловлювань, а у нормативно визначений спосіб ставимося до світу та конкретних емпіричних станів справ. Інакше кажучи, ми *повинні* щось робити, тому що правила визначають наше ставлення до світу, спрямовують нашу реакцію на емпіричні стани справ: «правило завжди є правилом для *роблення* (doing) чогось. Іншими словами, у будь-якому реченні, яке має бути формулюванням правила, має йтися про роблення чи дію» [Ibid. 329], але це специфічна дія, що має нормативний характер, «відтінок повинності» (flavour of ought), тому що дотримання правила в конкретній епістемічній ситуації передбачає усунення альтернативи або припущення, наявних в УКР, тобто дотримання правила має бути об'єктивно значущим *учинком*.

Таке *усунення епістемічної альтернативи* Селарс називає «правилом умовного твердження» (a rule of conditional assertion) [Ibid. 330], яке він протиставляє Карнаповому поняттю «безпосереднього висліду» (unmittelbare Folge, direct consequence) [Carnap 1934: 121; 2001: 168]. Згідно з Карнаповою теорією логічного синтаксису, зв'язок між членами речення є формально-логічним або структурним, тому дотримання синтаксичного правила відбувається ніби автоматично, безпосередньо, позаяк це робиться на підставі значення термінів, які вже містить таке речення. Безпосередній вислід як тип зв'язку між термінами в реченнях певної мови, яка ґрунтується на описаних Карнапом синтаксичних правилах, не усуває епістемічної альтернативи, адже цей зв'язок в його синтаксичній концепції безальтернативний. Суть Селарсового закиду в тім, що таким чином ми не здатні описувати світ, тобто побудований так синтаксис не дає змоги вийти за його ж межі. Якщо ж ми намагаємося описати світ, то змушені узгоджувати формально значущі речення про емпіричні стани справ із позамовними характеристиками останніх, які й постачають семантику, а отже, об'єктивну значущість нашим висловлюванням.

На підставі цього стає ясно, що за Карнапом мова не взаємодіє зі світом, не є реакцією на нього, натомість становить ізольовану, формально значущу символічну систему, речення якої є також ізольованими й незалежними одне від одного, що впливає з поняття безпосереднього висліду. Безпосередній вислід як форма зв'язку між частинами речення не передбачає взаємодії цього речення з іншими реченнями, адже вже є необхідною та достатньою умовою значущості такого речення. Це значить, що твердження, уґрунтоване на безпосередньому

висліді, не має епістемічної альтернативи, не є вчинком, а тому таке твердження є *безумовним*.

Отже, у цьому крокові свого семантичного аргументу Селарс удокладнює надзвичайно важливу властивість матеріальних правил, а саме їхню оперативну нормативність, яка полягає в об'єктивно значущому усуненні епістемічної альтернативи, притаманної будь-якому реченню, що містить матеріальні правила. Таке усунення становить реакцію на емпіричні стани справ, а отже, речення, значущість якого передбачає дотримання матеріального правила, доконче міститиме дескриптивні терміни. Обґрунтування епістемічної залежності дескриптивних термінів від матеріальних правил і є останнім кроком Селарсового семантичного аргументу.

Г) Третя частина Селарсового семантичного аргументу: мовність дескриптивних предикатів

Селарсове обґрунтування мовності дескриптивних предикатів, тобто того, що їхня семантика є вислідом застосування матеріальних правил, а отже, не залежить від нашого безпосереднього досвіду позамовних характеристик емпіричних станів справ, хоча деякі з них є «вивченою відповіддю на позамовні об'єкти» [Ibid. 334], складається з п'яти взаємопов'язаних аргументів.

(α) Дескриптивні предикати не можна ототожнювати із предикатами спостереження (observation predicates), а це значить, що не всі дескриптивні предикати підлягають визначенню через предикати спостереження, тобто через безпосередню реакцію на позамовні об'єкти. Далєбі, існує очевидна відмінність між такими твердженнями: «Червоний стілець» і «*Цей* червоний стілець». За допомогою другого твердження ми можемо реагувати і радше за все реагуємо на конкретний предмет червоного кольору, що перебуває в полі нашого зору. Не виключено, що це твердження є наслідком повторюваної реакції на цей емпіричний стан справ, отже, реакції, що підлягає вивченню. Проте семантика першого твердження не може бути наслідком вивченої реакції на *цей* емпіричний стан справ, позаяк вивчена реакція на *цей* предмет завжди залишатиметься реакцією на *нього*. Тому для формулювання першого твердження ми не потребуємо безпосереднього стосунку до емпіричного стану справ, хоча це твердження повсякчас може бути відповіддю на даний безпосередньо стан справ, описом конкретного предмета. Якщо це так, то й семантика другого твердження не залежить від безпосереднього стосунку до «*цього* червоного стільця», хоча об'єктивна значущість цього твердження дається взнаки як реакція на конкретний емпіричний стан справ. Іншими словами, предикати спостереження є специфікаціями дескриптивних термінів, а не звітами, що фіксують сталі позамовні характеристики об'єктів.

(β) Ці міркування дають Селарсові змогу увиразнити умови успішного вжитку мову. Якщо ϕ є предикатом спостереження, який полягає у вивченій реакції на позамовний емпіричний стан справ певного типу T («червоний стілець»), де T буде становити епістемічно коректний вжиток ϕ , тоді успішний вжиток мови передбачатиме одночасність певного емпіричного стану справ, який викликає мовну реакцію ϕ , та емпіричного стану справ, вжиток щодо якого ϕ буде епісте-

мічно коректним, але ця одночасність не імплікує «ототожнення « ϕ » викликаний Т» із « ϕ » означає Т»» [Ibid. 335].

Отже, успішний вжиток мови полягає не так у звіті про позамовні характеристики даного емпіричного стану справ, як в усуненні епістемічної альтернативи, від якої і залежить семантика дескриптивних предикатів, а це значить, що ця семантика ґрунтується на матеріальних правилах, а не на безпосередньому стосунку до позамовної реальності. Ба більше, семантика висловлювань «Цей стілець є червоним» або «Йде дощ», що здійснені в певній емпіричній ситуації, не лише усуває їхні епістемічні альтернативи «Цей стілець є зеленим» або «Йде сніг», а й також *необхідно* передбачає знання про ці альтернативи, без яких наші висловлювання не мали би об'єктивної значущості. Це було би неможливо (а отже, неможливим би був й успішний вжиток мови), якби ми ототожнювали наші висловлювання із конкретними емпіричними станами справ. Проте об'єктивна значущість наших висловлювань про світ можлива на підставі одночасності (Селарс називає це збігом, *coincidence*) нашої реакції на емпіричний стан справ із епістемічно коректним ужитком дескриптивного предикату ϕ .

(γ) Чи є епістемічно коректний вжиток дескриптивних предикатів емпіричним твердженням? Таке питання виникає на тлі епістемічного статусу зв'язку між дескриптивним предикатом та емпіричним станом справ. Чи є такий зв'язок емпіричним? Селарс порушує цю проблему так: «“(Мовою Шмідта) “*rot*” означає червоний” (S1), здається, *стверджує* емпіричний зв'язок між “*rot*”, ужитим Шмідтом, і класом червоних об'єктів» [Ibid.]. Проте твердження «“(Мовою Шмідта) “*und*” означає і” (S2) навряд чи можна витлумачити так само» [Ibid.]. Очевидно, що сполучник «*und*» не становить вивченої відповіді на емпіричний стан справ, не є дескриптивним предикатом та емпіричним твердженням, а його переклад іншою мовою буде узгодженням із правилами цієї мови, які й визначають його семантику. Теза Селарса полягає в тому, що «*rot*», який, на відміну від «*und*», є дескриптивним предикатом, також не є емпіричним твердженням, а його адекватний переклад іншою мовою буде перекладом на правила цієї мови, які надають йому його концептуального значення. Якщо коректний вжиток дескриптивних предикатів передбачає усунення епістемічної альтернативи, а отже, й необхідне знання про таку альтернативу, тоді переклад дескриптивних предикатів з однієї мови на іншу буде узгодженням системи правил однієї мови з правилами іншої мови, які, за наявності епістемічної альтернативи, дають нам змогу коректно вживати дескриптивні предикати. Іншими словами, ми не можемо перекласти іншою мовою нашу реакцію на емпіричний стан справ, а лише правила, які таку реакцію уможливають. Отже, німецьке висловлювання «*Dieser Stuhl ist rot*» чи італійське висловлювання «*Questa sedia è rossa*» є не емпіричними твердженнями, а вислідом із матеріального правила, що в конкретній емпіричній ситуації може усунути епістемічну альтернативу, тобто ці висловлювання виражують правила мовного вжитку, а не безпосередню реакцію на емпіричний об'єкт.

(δ) Ці аргументи спонукають Селарса до одного з ключових висновків його дослідження, а саме думки про радикальну помилковість розподілу правил на синтаксичні, що встановлюють формальні зв'язки між символами в реченні, та

семантичні, за допомогою яких дескриптивні терміни набувають позамовного значення, тобто стають емпіричними твердженнями. Як ми з'ясували вище, усунення епістемічної альтернативи як вираз успішного вжитку мови та умова об'єктивної значущості наших висловлювань про світ можливе на основні одночасності коректного застосування дескриптивного предикату та реакції на конкретний емпіричний стан справ у конкретній епістемічній ситуації. Ми не можемо відокремити правила вжитку дескриптивних предикатів від їхнього вжитку. Спроба такого відокремлення (на кшталт Карнапового «безпосереднього висліду» як формальної значущості зв'язку між частинами речення) призводить до епістемічного ізолювання мови, семантика речень якої залежить від доступу до позамовних об'єктів.

Отже речення «Цей стілець є червоним» за умови дотримання правил його формулювання буде не лише коректним застосуванням дескриптивних предикатів та усуненням епістемічної альтернативи, а й водночас нашою епістемічною реакцією на червоний предмет. Те саме речення, вжите щодо емпіричного стану справ «Йде дощ», свідчитиме про недотримання правила його вжитку, а не про порушення семантичного правила, яке надає дескриптивному предикатові позамовного значення. Тому речення «Йде дощ, як наслідок, вулиці будуть вологими» становить вираз матеріального правила, тому що одночасно не може мати формальну значущість й не бути описом емпіричного стану справ, тобто світостосунком. Цей висновок Селарс стисло формулює так: «Дотримання правила тягне за собою (entails) впізнання обставини, до якої воно стосується» [Ibid. 336].

(є) Проте не кожна реакція на емпіричні стани справ полягає в дотриманні правил, адже, як я прояснив вище, нормативність матеріальних правил оперативна, а не універсальна. Цю оперативність матеріальних правил Селарс увиразнює так: «Однорідність (uniformity) у поведінці є підпорядкованою правилам не як однорідність, тому що тоді всі звичні реакції (habitual responses) були би дотриманням правил, що, авжеж, не так, а як трапляння (occurring)» [Ibid.]. Ця думка, на перший погляд, розмиває критерії правильної¹³ поведінки, адже навіть буденна комунікація була би неможливою, якби наші висловлювання були сформульовані всупереч правилам конкретної обіжної мови. У цьому контексті Селарс радше за все має на увазі дотримання правил як акт пізнання, який в буденних ситуаціях даватиметься взнаки лише в разі їхнього недотримання. Як наслідок, межі епістемічно правильної поведінки збігаються з межами оперативного дотримання правил.

Отже, у статті я запропонував свою реконструкцію семантичного аргументу Селарса, суть якого полягає в обґрунтуванні епістемічної залежності невиснуваного знання від матеріальних правил висновування, семантична функція яких не позичена із досвіду позамовних характеристик емпіричних станів справ. Якщо спробувати узагальнити Селарсів семантичний аргумент з огляду на згадану у вступі проблему зв'язку концептуальних і чуттєвих складових нашого світостосунку, то остання частина Селарсового аргументу – мовність дескриптивних

¹³ Прикметник «правильний» у цьому контексті я вживаю в сенсі «підпорядкований правилам».

предикатів, яка свідчить про цілковиту епістемічну залежність невиснуваного знання, – викриває його автора як радикального концептуаліста. Навіть елементарне висловлювання про світ неможливе без участі матеріальних правил, а отже, понять. Наш епістемічний світостосунок не є безпосереднім, натомість його опосередковує засвоєння мови в найширшому сенсі цього слова: від вивчення елементарних правил мовної поведінки до участі в комунікативних практиках і засвоєння мовної традиції.

На цьому тлі видається дивним Селарсове приписування критикованій ним залежності семантики нашого світостосунку від досвіду позамовних характеристик емпіричних станів справ Кантовому трансцендентальному підходові [Sellars 1953a: 336-337; 1953b]. Проте об'єктом його критики є радше концепція прагматичного а пріорі, розроблена американським філософом Чарлзом Ірвінгом Льюїсом [Lewis 1923], який претендував на адаптацію Кантового вчення¹⁴. Утім, висвітлення Селарсової рецепції Канта і справжнього предмета його критики вимагає окремого дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

- Brandom, R. (1997). Study Guide. In W. Sellars. *Empiricism and the Philosophy of Mind* (pp. 119-181). Cambridge, Mass.: Harvard UP.
- Brandom, R. (2009). Pragmatism, Inferentialism, and Modality in Sellars' Arguments against Empiricism. In W. A. DeVries (Ed.), *Empiricism, Perceptual Knowledge, Normativity, and Realism. Essays on Wilfrid Sellars* (pp. 33-61). Oxford, & New York: Oxford UP.
- Brandom, R. (2015). *From Empiricism to Expressivism. Brandom reads Sellars*. Cambridge, Mass.: Harvard UP.
- Carnap, R. (1934). *Logische Syntax der Sprache*. Wien: Julius Springer.
- Carnap, R. (2001). *Logical Syntax of Language* (A. Smeaton, Trans.). London: Routledge.
- DeVries, W. A., & Triplett, T. (2000). *Knowledge, Mind, and the Given: reading Wilfrid Sellars's «Empiricism and the Philosophy of Mind», including the complete text of Sellars's essay*. Indianapolis, In.: Hackett Pub.
- McDowell, J. (1996). *Mind and World*. Cambridge, Mass.: Harvard UP.
- McDowell, J. (2009). Why Is Sellars's Essay Called «Empiricism and the Philosophy of Mind?» In W. A. DeVries (Ed.), *Empiricism, Perceptual Knowledge, Normativity, and Realism. Essays on Wilfrid Sellars* (pp. 9-32). Oxford, & New York: Oxford UP.
- Lewis, C. I. (1923). A Pragmatic Conception of the A Priori. *The Journal of Philosophy*, 20(7), 169-177.
- O'Shea, J. (2007). *Wilfrid Sellars. Naturalism with a Normative Turn*. Cambridge [UK], & Malden [Mass.]: Polity Press.
- Sellars, W. (1953a). Inference and Meaning. *Mind*, 62(247), 313-338.
- Sellars, W. (1953b). Is There a Synthetic a Priori? In *Philosophy of Science*, 20(2), 121-138.
- Sellars, W. (1997). *Empiricism and the Philosophy of Mind*. Cambridge, Mass.: Harvard UP.
- Sosa, E. (1997). Mythology of the Given. In *History of Philosophy Quarterly*, 14(3), 275-286.
- Westphal, K. R. (2010). Kant's Critique of Pure Reason and Analytic Philosophy, In P. Guyer (Ed.), *The Cambridge Companion to Kant's Critique of Pure Reason* (pp. 401-430). Cambridge, UK: Cambridge UP.

Одержано / Received 2.11.2015

¹⁴ У цьому контексті див. критику Кенесом Вестфалем кривотлумачень Кантового вчення, припущених Льюїсом в його opus magnum *Mind and the World Order* (1929) [Westphal 2010: 403-412].

Ivan Ivashchenko

The Problem of the Epistemic Status of Rules: Wilfrid Sellars on the Material Rules of Inference

The epistemic status of our access to the world has always given rise to vivacious debates in Western philosophy. The crucial point of these discussions was the connection between *conceptual* and *non-conceptual* elements of our relation to the world. The core of this problem can be also formulated as the question of connection between semantic and syntactical rules of our epistemic relation to the world. Could we know anything about some state of affairs by using only syntactical rules, which relate logical terms to one another, or we also need semantic rules, which connect the formal syntax of our epistemic relation to the world with extra-conceptual characteristics of each state of affairs?

Wilfrid Sellars' approach to this problem is a critical reaction to the traditional theories of rules. The main point of his criticism of the traditional theories of rules, whose origins Sellars attributed to Kant's conception of rules (which in my argument is an erroneous attribution), could be summed up as follows: the difference between syntactical and semantic rules of our epistemic relation to world is founded on the Myth of the Given. In his *Inference and Meaning* (1953) Sellars elaborated a theory of material rules of inference which tries to neutralize the traditional approach to the problem (above all, Carnap's theory of logical syntax of language). I am of the opinion – and it is my major claim in this paper – that Sellars' argument in *IM* suggests a way of avoiding the Myth (even if this article was published earlier as *EPM*). I argue that Sellars' argument consists in three basic steps: (1) irreducibility as well as (2) operative normativity of the material rules of inference and (3) linguisticity of descriptive terms.

Ivan Ivashchenko, PhD in philosophy (Taras Shevchenko National University of Kyiv); Doctoral Student, Faculty I of Philosophy at Martin-Luther-University of Halle-Wittenberg (Germany).

Іван Іващенко, кандидат філософських наук, аспірант I філософського факультету університету Мартіна Лютера (Гале, Німеччина).

Иван Иващенко, кандидат философских наук, аспирант I философского факультета университета Мартина Лютера (Галле, Германия).

e-mail: ivan.ivashchenko@yahoo.com
